

Obsah

I. BURŽOOVÉ A PROLETÁŘI	1
II. PROLETÁŘI A KOMUNISTÉ	7
III. SOCIALISTICKÁ A KOMUNISTICKÁ LITERATURA.....	13
1. Reakční socialismus.....	13
a) Feudální socialismus.....	13
b) Maloburžoazní socialismus	13
c) Německý aneb "pravý" socialismus	14
2. Konzervativní aneb buržoazní socialismus	15
3. Kritickoutopický socialismus a komunismus.....	16
IV. STANOVISKO KOMUNISTŮ K RŮZNÝM OPOZIČNÍM STRANÁM	17
Poznámky:	18
Rejstřík pojmů k českému vydání v roce 1974:	20

MANIFEST KOMUNISTICKÉ STRANY

Evropou obchází strašidlo - strašidlo komunismu. Ke svaté štvanici na toto strašidlo se spojily všechny mocnosti staré Evropy - papež i car, Metternich i Guizot, francouzští radikálové i němečtí policajti. Kde je opoziční strana, která by nebyla svými vládnoucími odpůrci vykřičena jako komunistická, kde je opoziční strana, která by opět potupnou výtku komunismu nevetla ve tvář jak pokrokovějším opozičníkům, tak i svým reakčním odpůrcům? Z této zkušenosti vyplývá dvojí. Komunismus je již uznáván všemi evropskými mocnostmi za moc. Je svrchovaný čas, aby komunisté otevřeně před celým světem vyložili své názory, své cíle a své snahy a proti báhorkám o strašidle komunismu postavili manifest strany samé. Proto se v Londýně shromáždili komunisté nejrůznějších národností a sepsali tento manifest, který uveřejní v jazyku anglickém, francouzském, německém, italském, vlámském a dánském.

I. BURŽOOVÉ A PROLETÁŘI [8]

Dějiny všech dosavadních společností[9] jsou dějinami třídních bojů.

Svobodný a otrok, patricij a plebejec, baron a nevolník, cechovní mistr[10] a tovaryš, vedli nepřetržitý boj, tu skrytý, tu otevřený, boj, který pokaždé skončil revolučním přetvořením celé společnosti nebo společným zánikem bojujících tříd.

V dřívějších dějinných epochách se téměř všude setkáváme s úplným rozčleněním společnosti na různé stavy, s pestrou stupnicí různého společenského postavení. Ve starém Římě jsou to patricijové, rytíři, plebejci, otroci; ve středověku feudální páni, vazalové, cechovní mistři, tovaryši, nevolníci a kromě toho je v téměř každé z těchto tříd zase zvláštní odstupňování.

Moderní buržoazní společnost, vzešlá ze zániku feudální společnosti, třídní protiklady neodstranila. Přinesla jen nové třídy, nové podmínky útisku a nové formy boje místo starých.

Naše epocha, epocha buržoazie, se však vyznačuje tím, že třídní protiklady zjednodušila. Celá společnost se stále více štěpí na dva velké nepřátelské tábory, na dvě velké, přímo proti sobě stojící třídy: buržoazii a proletariát.

Ze středověkých nevolníků vzešli svobodní obyvatelé prvních měst; z tohoto novousedlého měšťanstva se vyvinuly první prvky buržoazie.

Objevení Ameriky a obeplutí Afriky otevřeli vzrůstající se buržoazii nové pole působnosti. Východoindický a čínský trh, kolonizace Ameriky, směna s koloniemi, rozmnožení směných prostředků a zboží vůbec způsobily dosud nevídaný rozkvět obchodu, mořeplavby a průmyslu, a tím rychlý rozvoj revolučního živlu v rozpadající se feudální společnosti.

Dosavadní feudální nebo cechovní způsob průmyslové výroby nestačil už poptávce, rostoucí zároveň s novými trhy. Jeho místo zaujala manufaktura. Cechovní mistři byli vytlačeni průmyslovým středním stavem; dělba práce mezi různými korporacemi ustoupila dělbě práce přímo v jednotlivé dílně.

Ale trhy stále rostly, poptávka stále stoupala. Ani manufaktura už nestačila. Tu pára a stroje provedly revoluci v průmyslové výrobě. Namísto manufaktury nastoupil moderní velký průmysl, namísto průmyslového středního stavu nastoupili průmysloví milionáři, velitelé celých průmyslových armád, moderní buržoazie.

Velký průmysl vytvořil světový trh, připravený objevením Ameriky. Světový trh vyvolal nesmírný rozvoj obchodu, mořeplavby a pozemních komunikací. To působilo zpětně na rozšíření průmyslu a tou měrou, jak rostl průmysl, obchod, mořeplavba a železnice, rozvíjela se i buržoazie, rozmnožovala své kapitály a zatlačovala do pozadí všechny třídy dochované ze středověku.

Vidíme tedy, jak sama novodobá buržoazie je produktem dlouhého vývojového procesu, řady převratů ve způsobu výroby a směny.

Každý z těchto stupňů vývoje buržoazie byl provázen odpovídajícím politickým pokrokem[11]. Buržoazie, za panství feudálních pánů utlačovaný stav, v komuně[12] ozbrojené a samosprávné sdružení[13], zde nezávislá městská republika[14], tam třetí poplatný stav monarchie[15], pak za dob manufaktury protiváha šlechty ve stavovské nebo absolutní monarchii[16], hlavní základ velikých monarchií vůbec, si konečně po vytvoření velkého průmyslu a světového trhu vybojovala v moderním zastupitelském státě výhradní politické panství. Moderní státní moc je jen výborem, které spravuje společné záležitosti celé buržoazní třídy. Buržoazie sehrála v dějinách neobyčejně revoluční úlohu.

Kde se buržoazie zmocnila panství, tam zničila všechny feudální, patriarchální, idylické poměry. Bezohledně zpřetrhala pestré feudální svazky, poutající člověka k jeho přirozenému představenému, a neponechala mezi lidmi žádný jiný svazek než holé sobectví, než bezcitné "placení hotovými". Utopila v ledové vodě sobecké vypočítavosti posvátnou bázeň náboženského vytržení, rytířského nadšení a šosácké sentimentality. Proměnila osobní důstojnost člověka ve směnnou hodnotu a namísto nesčetně propůjčených a řádně nabytých svobod postavila jedinou bezohledně chladnou svobodu obchodu. Zkrátka, vykořisťování zastřené náboženskými a politickými iluzemi nahradila vykořisťováním otevřeným, nestoudným, přímým a bezcitným.

Buržoazie zbavila všechny dosud ctihodné a s posvátným ostychem uctívané obory činnosti jejich svatozáře. Proměnila lékaře, právníka, pátera, básníka a muže vědy ve své placené námezdní pracovníky.

Buržoazie strhla z rodinných vztahů jejich dojemně sentimentální závoj a převedla je na vztahy ryze peněžní.

Buržoazie odhalila, že brutální projev síly, kterému se reakce na tolik obdivuje u středověku, měl svůj vhodný doplněk v lenosti a zahálčivosti. Teprve ona ukázala, co zmůže lidská činnost. Stvořila zcela jiné zázraky, než jsou egyptské pyramidy, římské vodovody a gotické katedrály, provedla zcela jiná tažení než stěhování národů a křižácké výpravy.

Buržoazie nemůže existovat, aniž stále vyvolává převraty ve výrobních nástrojích, aniž tedy revolucionuje výrobní vztahy, a tím i všechny společenské vztahy. První podmínkou existence všech dřívějších průmyslových tříd bylo naproti tomu nezměněné zachování starého způsobu výroby. Buržoazní epocha se od všech ostatních [\[17\]](#) epoch odlišuje neustálými převraty ve výrobě, ustavičnými otřesy všech společenských vztahů, věčnou nejistotou a pohybem. Všechny pevné, zakořeněné vztahy se svým doprovodem starých ctihodných představ a názorů se rozkládají, všechny nově utvořené zastarávají, dřív než mohou zkozmat. Všechno stavovské a ustálené valem mizí, všechno posvátné je znesvěcováno a lidé jsou nakonec donuceni podívat se na své životní postavení, na své vzájemné vztahy střízlivými očima.

Potřeba stále více rozšiřovat odbytiště pro své výrobky štvě buržoazii po celé zeměkouli. Všude se musí ukazovat, všude zahrázet, všude navazovat spojení.

Tím, že těží ze světového trhu, učinila buržoazie výrobu a spotřebu všech zemí kosmopolitickou. K veliké žalosti reakcionářů vzala průmyslu pod nohama národní půdu. Prastará národní průmyslová odvětví byla zničena a jsou denně dál ničena. Jsou vytlačována novými průmyslovými odvětvími, jejichž zavedení se stává pro všechny civilizované národy životní otázkou, takovými odvětvími, která už nezpracovávají domácí suroviny, nýbrž suroviny dovážené z nejdlejších končin zeměkoule, a jejich tovární výrobky se spotřebovávají nejen ve vlastní zemi, nýbrž zároveň ve všech světadílech. Místo starých potřeb, uspokojovaných výrobky vlastní země, vznikají nové potřeby, jejichž uspokojení si vyžaduje výrobky nejvzdálenějších zemí a podnebních pásem. Místo staré místní a národní soběstačnosti a uzavřenosti nastupuje všestranný styk a všestranná závislost národů na sobě navzájem. A to jak v materiální, tak v duševní produkci. Plody duševní činnosti jednotlivých národů se stávají obecným majetkem. Národní jednostrannost a omezenost se stává stále nemožnější a z četných národních a místních literatur se vytváří světová literatura.

Rychlým zdokonalováním všech výrobních nástrojů a nesmírně usnadněnou dopravou strhává buržoazie všechny národy, i nejbarbarštější, na dráhu civilizace. Levné ceny jejího zboží jsou těžké dělostřelectvo, jímž srovnává se zemí všechny čínské zdi, jímž donucuje ke kapitulaci nejzarytější nenávist barbarům k cizincům. Nutí všechny národy, aby přijaly buržoazní způsob výroby, nechťjí-li zaniknout; nutí je, aby u sebe doma zaváděly takzvanou civilizaci, tj. aby se staly buržoy. Zkrátka, tvoří si svět podle svého obrazu.

Buržoazie podrobila venkov panství měst. Vybuodovala ohromná města, zvýšila značně počet městského obyvatelstva proti venkovskému a vymanila tak znanou část obyvatelstva z tuposti venkovského života. Jako učinila venkov závislým na městech, učinila i barbarské i polobarbarské země závislými na zemích civilizovaných, rolnické národy na národech buržoazních, Východ na Západu.

Buržoazie stále víc odstraňuje roztržitost výrobních prostředků, majetku i obyvatelstva. Nahromadila obyvatelstvo na jednom místě, zcentralizovala výrobní prostředky a soustředila majetek v rukou několika málo lidí. Nutným důsledkem toho byla politická centralizace. Nezávislé, takřka jen svazky společenství spjaté provincie s různými zájmy, zákony vládami a cly

byly stmeleny v jeden národ s jednou vládou, s jedním zákonodárstvím, s jedním národním třídním zájmem, s jedinou celní hranicí.

Buržoazie vytvořila během sotva jednoho století svého třídního panství hromadnější a obrovitější výrobní síly než všechny dřívější generace dohromady. Podmanění přírodních sil, strojová výroba, použití chemie v průmyslu a zemědělství, paroplavba, železnice, elektrické telegrafy, obdělání celých světadílů, usplavnění řek, masy obyvatelstva jako ze země vydupané - které z minulých století tušilo, že v lůně společenské práce dřímají takové výrobní síly.

Viděli jsme tedy[18]: výrobní a směnné prostředky, na jejichž základ se vyvinula buržoazie, byly vytvořeny ve feudální společnosti. Na jistém stupni vývoje těchto výrobních a směnných prostředků neodpovídaly už poměry, za nichž feudální společnost vyráběla a směňovala, feudální organizace zemědělství a manufaktury, zkrátka feudální vlastnické vztahy vyvinutým už výrobním silám. Brzdily výrobu, místo aby ji podporovaly. Staly se jejími okovy. Musely být rozbity, a byly rozbity.

Vystřídala je svobodná konkurence se společenským a politickým zřízením sobě přiměřeným, s ekonomickým a politickým panstvím buržoazní třídy.

Před našimi zraky se odehrává podobný pohyb. Svými buržoazními výrobními a směnnými vztahy, buržoazními vlastnickými vztahy vykouzlila moderní buržoazní společnost tak mohutné výrobní a směnné prostředky, že se podobá čaroději, který už není s to zvládnout podzemní mocnosti, jež vyvolal v život. Dějiny průmyslu a obchodu jsou už po několik desetiletí jen dějinami vzpoury, moderních výrobních sil proti moderním výrobním vztahům, proti vlastnickým vztahům, které jsou podmínkou existence buržoazie a jejího panství. Stačí poukázat na obchodní krize, které se periodicky opakují a stále nebezpečněji ohrožují existenci celé buržoazní společnosti. Za obchodních krizí se pokaždé ničí velká část nejen vyrobených produktů, nýbrž[19] i vytvořených už výrobních sil. Za těchto krizí propuká společenská epidemie, která by se všem dřívějším epochám zdála nesmyslná - epidemie nadvýroby. Společnost je pojednou vržena zpět do stavu dočasného barbarství; zdá se, že ji hladomor a všeobecná vyhlazovací[20] válka připravily o všechny životní prostředky; zdá se, že průmysl a obchod jsou zničeny, a proč? Protože společnost má příliš mnoho civilizace, příliš mnoho životních prostředků, příliš mnoho průmyslu, příliš mnoho obchodu. Výrobní síly, které má k dispozici, neslouží už rozvoji[21] buržoazních vlastnických vztahů; naopak, zmohutněly příliš pro tyto vztahy, které se stávají jejich brzdou; a jakmile začnou tyto překážky zdolávat, uvádějí celou buržoazní společnost do nepořádku, ohrožují existenci buržoazního vlastnictví. Buržoazní vztahy se staly tak těsnými, že už nepojmou bohatství, které vytvořily. - Čím překonává buržoazie krize? Jednak vynuceným ničením celé masy výrobních sil, jednak dobýváním nových trhů a důkladnějším využitím starých. Čím tedy? Tím, že připravuje všestrannější a mohutnější krize a že zmenšuje prostředky, jak krizím čelit.

Zbraně, jimiž buržoazie porazila feudalismus, se nyní obracejí proti ní samé.

Ale buržoazie nejen ukula zbraně, které znamenají její smrt; zplodila také lidi, kteří se těchto zbraní chopí - moderní dělníky, proletáře.

Tou měrou, jak se rozvíjí buržoazie, tj. kapitál, rozvíjí se také proletariát, třída moderních dělníků, kteří mohou existovat jen dotud, dokud nalézají práci, a kteří nalézají práci jen dotud, dokud jejich práce rozmnožuje kapitál. Tito dělníci, kteří se musí prodávat kus po kuse, jsou zbožím jako každý jiný předmět obchodu, a proto jsou stejně vydáni napospas všem rozmarům konkurence, všem výkyvům trhu.

Rozšířením strojních zařízení a dělby práce pozbyla práce proletářů samostatný charakter, a tím pro dělníky[22] i všechen půvab. Dělník se stává pouhým příslušenstvím stroje, vyžaduje se od něho pouze nejjednodušší, nejjednotvárnější hmat, kterému se lze velmi snadno naučit.

Náklady na dělníka se proto omezují téměř výhradně na životní prostředky nezbytné k jeho obživě a udržení jeho rodu. Ale cena každého zboží, tedy i cena práce[23], se rovná jeho výrobním nákladům. Proto čím odpornější se stává práce, tím nižší je mzda. A nejen to: tou měrou, jak přibývá strojního zařízení a dělby práce, přibývá i masy[24] práce, ať už tím, že se prodlužuje pracovní doba, anebo tím, že se požaduje za určitou dobu větší množství práce, že se zrychluje chod strojů atd.

Moderní průmysl proměnil malou dílnu patriarchálního mistra ve velkou továrnu průmyslového kapitalisty. Masy dělníků, směstnané v továrně, jsou organizovány po vojensku. Jako řadoví vojáci průmyslové armády jsou pod dozorem celé hierarchie poddůstojníků a důstojníků. Jsou nejen raby buržoazní třídy, buržoazního státu, každého dne a každé hodiny je také zotročuje stroj, dozorce a především sám jednotlivý buržoa-továrník. Tato despotie je tím malichernější, nenávislnější a tím více pobuřuje, čím otevřeněji prohlašuje za svůj[25] cíl zisk.

Čím menší obratnosti a síly vyžaduje ruční práce, tj. čím víc se vyvíjí moderní průmysl, tím víc je práce mužů vytlačována prací žen[26]. Pro dělnickou třídu přestaly mít rozdíly pohlaví a stáří společenskou platnost. Existují už jen pracovní nástroje, které vyžadují různé náklady podle stáří a pohlaví.

Když vykořisťování dělníka továrníkem tak dalece skončí, že dostane hotově vyplacenou svou mzdu, vrhnou se na něho druhé části buržoazie, domácí pán, kramář, majitel zastavárny aj.

Dosavadní nižší vrstvy středních stavů, drobní průmyslníci, obchodníci a rentiéři, řemeslníci a rolníci, všechny tyto třídy klesají do řad proletariátu, zčásti proto, že jejich malý kapitál nestačí k provozu velkého průmyslu a podléhá v konkurenci s většími kapitalisty, zčásti proto, že jejich odborná zručnost je znehodnocována novými způsoby výroby. Tak se proletariát rekrutuje ze všech tříd obyvatelstva.

Proletariát prochází různými stupni vývoje. Jeho boj proti buržoazii začíná hned jeho zrozením. Zpočátku bojují jednotliví dělníci, potom dělníci jedné továrny, pak dělníci jednoho pracovního odvětví v jednom místě proti jednotlivému buržoovi, který je přímo vykořisťuje. Dělníci zaměřují své útoky nejen proti buržoazním výrobním vztahům, nýbrž i proti výrobním nástrojům samým; ničí cizí konkurenční zboží, rozbíjejí stroje, zapalují továrny, snaží se vydobýt[27] nazpět ztracené postavení středověkého dělníka.

Na tomto stupni tvoří dělníci masu rozptýlenou po celé zemi a roztržštěnou konkurencí. Semknutí dělnických mas není ještě důsledkem jejich vlastního sjednocení, nýbrž jen důsledkem sjednocení buržoazie, která aby dosáhla svých vlastních politických cílů, musí a prozatím ještě může uvádět do pohybu všechny proletariát. Na tomto stupni nebojují tedy proletáři proti svým nepřátelům, nýbrž proti nepřátelům svých nepřátel, proti zbytkům absolutní monarchie, pozemkovým vlastníkům, neprůmyslovým buržoům, maloburžoům. Celý dějinný pohyb je tak soustředěn v ruku buržoazie; každé vítězství, které je takto vybojováno, je vítězstvím buržoazie.

Ale s rozvojem průmyslu se proletariát nejen rozmnožuje; shlukuje se také ve větší masy, jeho síla roste a on ji tím více pociťuje. Zájmy a životní podmínky uvnitř proletariátu se stále víc vyrovnávají podle toho, jak stroje stále víc stírají rozdíly mezi jednotlivými druhy práce a stlačují téměř všude mzdy na stejně nízkou úroveň. Vzrůstající vzájemná konkurence buržoů a z ní

vznikající obchodní krize způsobují, že mzdy dělníků stále víc kolísají; stále rychleji se vyvíjející, nepřetržitě zdokonalování strojů činí celé životní postavení proletářů stále nejistějším; srážky mezi jednotlivým dělníkem a jednotlivým buržoou nabývají stále víc rázu srážek mezi dvěma třídami. Dělníci začínají tvořit spolky[28] proti buržoům; vystupují společně na obranu svých mezd. Zakládají dokonce trvalá sdružení, aby si zajistili prostředky pro případ vzpour. Boj přechází místy v povstání.

Dělníci občas vítězí, ale jen přechodně. Vlastním výsledkem jejich bojů není bezprostřední úspěch, nýbrž stále více se šířící sjednocování dělníků. Napomáhá mu vzrůst dopravních prostředků, které vytváří velký průmysl a které umožňují spojení mezi dělníky různých míst. A jen spojení postačí, aby se četné místní boje, které mají všude stejný charakter, slily v národní, v třídní boj. Každý třídní boj je však boj politický. A sjednocení, k němuž středověcí měšťané se svými provinciálními cestami potřebovali staletí, dosahují moderní proletáři díky železnicím v několika letech.

Toto organizování proletářů v třídu, a tím v politickou stranu je každou chvíli opět narušováno konkurencí mezi dělníky samými. Ale vzniká stále znovu, pokaždé silnější, pevnější, mohutnější. Využívá rozbrojů v táboře buržoazie, a tak si vynucuje zákonné uznání jednotlivých zájmů dělnictva. Tak si například v Anglii vynutilo zákon o desetihodinovém pracovním dni.

Srážky uvnitř staré společnosti vůbec v mnoha směrech napomáhají procesu rozvoje proletariátu. Buržoazie vede nepřetržitý boj: zpočátku proti aristokracii, později přímo proti těm částem buržoazie, jejichž zájmy se dostávají do rozporu s pokrokem průmyslu; ustavičně proti buržoazii všech cizích zemí. Ve všech těchto zápasech je nucena obracet se k proletariátu, dovolávat se jeho pomoci, a tak jej strhávat do politického hnutí. Dodává tedy sama proletariátu prvky svého vlastního vzdělání[29], tj. dává mu zbraně proti sobě samé.

Nadto, jak jsme viděli, pokrok průmyslu sráží do řad proletariátu celé vrstvy panující třídy nebo alespoň ohrožuje podmínky jejich existence. I ony dodávají proletariátu velké množství prvků vzdělání.[30]

Nakonec, když se třídní boj blíží k rozhodnutí, nabývá proces rozkladu v panující třídě, v celé staré společnosti tak prudkého a tak pronikavého rázu, že malá část panující třídy se zřídá své třídy a přimyká se k revoluční třídě, k třídě, které patří budoucnost. Jako tedy dříve část šlechty přecházela k buržoazii, přechází nyní část buržoazie k proletariátu, a to zejména část buržoazních ideologů, kteří se povznesli k teoretickému pochopení celého dějinného vývoje.

Ze všech tříd, které dnes stojí proti buržoazii, je skutečně revoluční třídou jen proletariát. Ostatní třídy s vývojem velkého průmyslu upadají a zanikají, proletariát je však jeho nejvlastnějším produktem.

Střední stavy, malý průmyslník, malý obchodník, řemeslník a rolník, ti všichni bojují proti buržoazii, aby zachránili před zánikem svou existenci jako střední stavy. Nejsou tedy revoluční, nýbrž konzervativní. A nejen to, jsou reakční, snaží se[31] otočit kolo dějin zpět. Jsou-li revoluční, pak jen vzhledem k svému nastávajícímu přechodu do řad proletariátu, pak nehájí své nynější, nýbrž své budoucí zájmy, pak opouštějí své vlastní stanovisko, aby se postavili na stanovisko proletariátu.

Lumpenproletariát, tento pasivní produkt hniloby nejnižších vrstev staré společnosti, bývá místy proletářskou revolucí strhován do hnutí, ale celým svým životním postavením bude spíše ochoten zaprodat se pro reakční rejdy.

Životní podmínky staré společnosti jsou už zničeny v životních podmínkách proletariátu. Proletář nemá vlastnictví; jeho poměr k ženě a dětem nemá už nic společného s buržoazními rodinnými vztahy; moderní průmyslová práce, moderní jařmo kapitálu, stejné v Anglii jako ve Francii, v Americe jako v Německu, setřely z něho všechny národní charakter. Zákony, morálka, náboženství jsou pro něho jen buržoazní předsudky, za nimiž se opět skrývají jenom buržoazní zájmy.

Všechny dřívější třídy, když dobyly panství, snažily se upevnit své už nabyté životní postavení tím, že podrobily celou společnost podmínkám zajišťujícím jim výdělek. Proletáři mohou dobýt společenských výrobních sil jen tak, že odstraní svůj vlastní dosavadní způsob přivlastňování, a tím i celý dosavadní způsob přivlastňování. Proletáři nemají nic svého, co by museli zajišťovat, jejich úkolem je zničit všechno, co dosud ochraňovalo a zajišťovalo soukromé vlastnictví.

Všechna dosavadní hnutí byla hnutí menšin nebo v zájmu menšin. Proletářské hnutí je samostatné hnutí obrovské většiny v zájmu obrovské většiny. Proletariát, nejnižší vrstva nynější společnosti, se nemůže pozvednout, nemůže se vzpřímit jinak než tak, že přitom vyletí do povětří celá nadstavba vrstev, které tvoří oficiální společnost.

I když ne svým obsahem, tedy svou formou je boj proletariátu proti buržoazii nejprve bojem národním. Proletariát každé země se ovšem musí nejprve vypořádat se svou vlastní buržoazií. Při líčení nejvšeobecnějších fází vývoje proletariátu jsme sledovali víceméně skrytou občanskou válku uvnitř nynější společnosti až do chvíle, kdy propuká v otevřenou revoluci a kdy proletariát násilným svržením buržoazie zakládá své panství.

Všechny dosavadní společnosti spočívaly, jak jsme viděli, na protikladu mezi utlačujícími a utlačovanými třídami. Aby však bylo možno nějakou třídu utlačovat, musí mít zajištěny podmínky, za kterých by mohla alespoň rabsky živořit. Nevolník se za nevolnictví probil k postavení člena komuny a také maloměšťák se pod jařmem feudálního absolutismu probil k postavení měšťáka. Naproti tomu moderní dělník, místo aby se s pokrokem průmyslu pozvedal, klesá stále hlouběji pod úroveň životních poměrů své vlastní třídy. Dělník se stává pauperem a pauperismus vzrůstá ještě rychleji než obyvatelstvo a bohatství. Z toho jasně vysvítá, že buržoazie je neschopna zůstat nadále panující třídou společnosti a vnučovat celé společnosti podmínky existence své třídy jako zákon, jímž je nutno se řídit. Není schopna vládnout, protože není schopna zajistit svému otroku ani jeho otrockou existenci, protože je nucena nechat ho klesnout do postavení, kdy ho musí sama živit, místo aby on živil ji. Společnost už nemůže žít pod panstvím buržoazie, tj. existence buržoazie a existence společnosti jsou už neslučitelné.

Podstatnou[32] podmínkou existence a panství buržoazní třídy je hromadění bohatství v rukou soukromníků, tvoření a rozmnožování kapitálu; podmínkou existence kapitálu je námezdní práce. Námezdní práce je založena výhradně na vzájemné konkurenci mezi dělníky. Pokrok průmyslu, jehož bezděčným a povolným nositelem je buržoazie, však dělníky rozdělené konkurencí sdružuje, a tím je revolučně sjednocuje. Rozvojem velkého průmyslu je tedy buržoazii pod nohama podemílána sama základna, na které vyrábí a přivlastňuje si výrobky. Buržoazie produkuje především svého[33] vlastního hrobaře. Její zánik i vítězství proletariátu jsou stejně nevyhnutelné.

II. PROLETÁŘI A KOMUNISTÉ

V jakém poměru jsou komunisté k proletářům vůbec?

Komunisté nejsou zvláštní stranou oproti jiným dělnickým stranám.

Nemají zájmy odlišné od zájmů celého proletariátu.

Nevytyčují žádné zvláštní[34] zásady, podle nichž by chtěli přetvářet proletářské hnutí.

Komunisté se liší od ostatních proletářských stran jedině tím, že na jedné straně v boji proletářů různých národů vytyčují a obhajují společné zájmy všeho proletariátu, nezávislé na národnosti; na druhé straně tím, že na různých stupních vývoje, jimiž prochází boj mezi proletariátem a buržoazií, zastupují vždy zájmy celého hnutí.

Komunisté jsou tedy v praxi nejrozhodnější, stále kupředu pobízející částí dělnických stran všech zemí; v teorii vynikají nad ostatní masu proletariátu pochopením podmínek, průběhu a všeobecných výsledků proletářského hnutí.

Nejbližší cíl komunistů je tž jako cíl všech ostatních proletářských stran: ztvárnění proletariátu ve třídu, svržení panství buržoazie, vydobytí politické moci proletariátem.

Teoretické teze komunistů nejsou naprosto založeny na idejích, na zásadách vymyšlených nebo objevených tím nebo oním správcem světa.

Jsou jen obecným výrazem skutečných poměrů existujícího třídního boje, výrazem dějinného pohybu probíhajícího před našimi zraky. Odstranění dosavadních vlastnických vztahů není něco, co by bylo charakteristické pro komunismus.

Všechny vlastnické vztahy prodělávaly v dějinách neustálé střídání, neustálé změny.

Francouzská revoluce odstranila například feudální vlastnictví a nahradila je buržoazním.

Charakteristickým rysem komunismu není odstranění vlastnictví vůbec, nýbrž odstranění buržoazního vlastnictví.

Avšak moderní buržoazní soukromé vlastnictví je posledním a neúplnějším výrazem vyrábění a přivlastňování výrobků, které spočívá na třídních protikladech, na vykořisťování jedněch druhými.[\[35\]](#)

V tomto smyslu mohou komunisté shrnout svou teorii v jedinou větu: zrušení soukromého vlastnictví.

Nám komunistům se vytýkalo, že prý chceme odstranit osobně nabyté, vlastní prací získané vlastnictví; vlastnictví, které je základem veškeré osobní svobody, činnosti a samostatnosti.

Prací získané, řádně nabyté, vlastními mozoly zasloužené vlastnictví! Mluvíte o maloburžoazním, malorolnickém vlastnictví, které tu bylo před buržoazním vlastnictvím? To nepotřebujeme odstraňovat my, to odstranil a denně odstraňuje vývoj průmyslu.

Nebo snad mluvíte o moderním buržoazním soukromém vlastnictví?

Vytváří však námezdní práce, práce proletářova, proletáři vlastnictví? Naprosto ne. Vytváří kapitál, tj. vlastnictví, které vykořisťuje námezdní práci, které se může rozmnožovat jen pod podmínkou, že plodí novou námezdní práci, aby ji znovu vykořisťovalo. Vlastnictví v nynější podobě se pohybuje v protikladu mezi kapitálem a námezdní prací. Prozkoumejme obě stránky tohoto protikladu.

Být kapitalistou znamená zaujímat ve výrobě postavení nejen ryze osobní, nýbrž společenské. Kapitál je kolektivním produktem a může být uveden do pohybu jen společnou činností mnoha členů společnosti, koneckonců jen společnou činností všech členů společnosti.

Kapitál není tedy osobní mocí, je mocí společenskou.

Bude-li tedy kapitál přeměněn v kolektivní vlastnictví, patřící všem příslušníkům společnosti, nezmění se osobní vlastnictví ve společenské. Změní se jen společenský charakter vlastnictví.

Vlastnictví ztratí svůj třídní charakter.
Přejdeme k námezdní práci.

Průměrná cena námezdní práce se rovná mzdovému minimu, tj. sumě životních prostředků nutných k tomu, aby dělník zachovaly při životě jako dělník. Co si tedy námezdní dělník přivlastňuje svou činností, stačí pouze k reprodukci jeho holého života. Nechceme naprosto odstranit toto osobní přivlastňování výrobků práce, sloužící bezprostředně k reprodukci života, přivlastňování neponechávající žádný čistý přebytek, který by mohl vytvořit moc nad cizí prací.

Chceme jen odstranit nuzácký charakter tohoto přivlastňování, kdy dělník žije jen proto, aby rozmnožoval kapitál, a žije jen potud, pokud to vyžaduje zájem panující třídy.

V buržoazní společnosti je živá práce jen prostředkem k rozmnožování nahromaděné práce. V komunistické společnosti je nahromaděná práce jen prostředkem k rozšiřování, obohacování a usnadňování životního procesu dělníků.

V buržoazní společnosti panuje tedy minulost nad přítomností, v komunistické společnosti přítomnost nad minulostí. V buržoazní společnosti je kapitál samostatný a osobní, kdežto pracující individuum nesamostatné a neosobní.

A zrušení těchto poměrů nazývá buržoazie odstraněním osobnosti a svobody! Má pravdu. Jde ovšem o odstranění buržoazní osobnosti, buržoazní samostatnosti a buržoazní svobody. Svobodou se v rámci nynějších buržoazních výrobních vztahů rozumí svoboda obchodu, svoboda koupě a prodeje.

S čachrem však padne i svobodný čachr. Řeči o svobodném čachru, jako všechny ostatní volnostářské tirády naší buržoazie [\[36\]](#), mají vůbec smysl jen potud, pokud jde o nesvobodný čachr, pokud jde o středověké zotročení měšťana, ne však pokud jde o komunistické odstranění čachru, buržoazních výrobních vztahů a buržoazie samotné.

Děsíte se, že chceme zrušit soukromé vlastnictví. Ale v nynější vaší společnosti je soukromé vlastnictví zrušeno pro devět desetin jejích členů; existuje právě proto, že pro devět desetin neexistuje. Vytýkáte nám tedy, že chceme zrušit vlastnictví, které předpokládá jako nezbytnou podmínku, že obrovská většina společnosti nemá vlastnictví.

Zkrátka vytýkáte nám, že chceme zrušit vaše vlastnictví. Ano, to opravdu chceme.

Od chvíle, kdy už nebude možno přeměňovat práci v kapitál, v peníze a pozemkovou rentu, zkrátka ve společenskou moc, kterou lze monopolizovat, tj. od chvíle, kdy už nebude možno přeměňovat osobní vlastnictví ve vlastnictví buržoazní, od té chvíle, prohlašujete, bude osobnost zrušena.

Přiznáváte tedy, že osobností nerozumíte nikoho jiného než měšťáka, buržoazního vlastníka. Taková osobnost musí být skutečně zrušena.

Komunismus nebere nikomu možnost přivlastňovat si společenské výrobky, bere jen možnost zotročovat si tímto přivlastňováním cizí práci.

Namítalo se, že zrušením soukromého vlastnictví přestane veškerá činnost a zavládne všeobecná zahálka.

Podle toho by byla buržoazní společnost dávno musela zahynout na lenost; vždyť ti, kdo v ní pracují, nic nenabývají, a ti, kdo nabývají, nepracují. Všechny tyto obavy vyúsťují v tautologii, že nebude námezdní práce, až nebude kapitál.

Všechny námitky namířené proti komunistickému způsobu přivlastňování a výroby materiálních výrobků jsou rozšiřovány také na přivlastňování a produkci produktů duševní práce. Jako se zánik třídního vlastnictví jeví měšťákovi zánikem výroby samé, tak i zánik třídního vzdělání je mu totožný se zánikem vzdělání vůbec.

Vzdělání, jehož ztrátu měšťák oplakává, znamená pro obrovskou většinu výchovu k tomu, aby sloužili jako stroj.

Avšak nepřete se s námi, když odstranění buržoazního vlastnictví posuzujete podle svých buržoazních představ o svobodě, vzdělání, právu atd. Vždyť i vaše ideje jsou výtvoři buržoazních výrobních a vlastnických vztahů, jako je vaše právo jenom vůlí vaší třídy povýšenou na zákon, vůlí, jejíž obsah je urovnán materiálními životními podmínkami vaší třídy.

Svou zaujatou představu, podle níž proměňujete své výrobní a vlastnické vztahy ze vztahů historických a v rozvoji výroby pomíjejících ve věčné zákony přírody a rozumu, sdílíte se všemi zaniklými panujícími třídami. Co dovedete pochopit, jde-li o vlastnictví antické, co dovedete pochopit, jde-li o vlastnictví feudální, to už neumíte pochopit, jde-li o vlastnictví buržoazní.

Zrušení rodiny! I největší radikálové se pohoršují nad tímto hanebným úmyslem komunistů. Na čem je založena nynější, buržoazní rodina? Na kapitálu, na soukromém zisku. Plně vyvinuta existuje jedině pro buržoazii; jejím doplňkem však je život bez rodiny, vnucený proletářům, a veřejná prostituce.

Buržoazní rodina ovšem zanikne spolu s tímto svým doplňkem a obojí zmizí se zánikem kapitálu. Vytýkáte nám snad, že chceme zrušit vykořisťování dětí jejich rodiči? Přiznáváme se k tomuto zločinu.

Ale vy tvrdíte, že nahrazením domácí výchovy společenskou výchovou chceme zrušit vztahy člověku nejdražší.

A není také vaše výchova určována společností? Není určována společenskými vztahy, v nichž vychováte, přímým i nepřímým vměšováním společnosti, školou atd.? Komunisté si nevymýšlejí nějaké působení společnosti na výchovu; mění pouze charakter výchovy, zbavují ji vlivu panující třídy.

Buržoazní řeči o rodině a výchově, o něžném poměru mezi rodiči a dětmi jsou tím odpornější, čím víc rozvoj velkého průmyslu přetrhává všechny rodinné svazky proletářů a čím víc jsou děti proměňovány v pouhý předmět obchodu a v pracovní nástroje.

Ale vy komunisté chcete zavést společenství žen, křičí na nás sborem celá buržoazie.

Měšťák vidí ve své ženě pouhý výrobní nástroj. Slyší, že výrobní nástroje mají být dány do společného užívání, a nemůže si ovšem představit nic jiného, než že stejný úděl postihne také ženy.

Nemá ani potuchy, že jde právě o to, zrušit postavení ženy jako pouhého výrobního nástroje.

Není ostatně nic směšnějšího než přemravné zděšení našich měšťáků nad domnělým oficiálním společenstvím žen u komunistů. Komunisté nepotřebují zavádět společenství žen, to tu bylo skoro odjakživa.

Naším měšťákům dokonce nestačí, že jsou jim k dispozici ženy a dcery jejich proletářů, o oficiální prostituci ani nemluvě, a s náramným potěšením si vzájemně svádějí manželky.

Buržoazní manželství je ve skutečnosti společenstvím manželek. Komunistům by bylo možno nanejvýš vytknout, že by chtěli[37] změnit pokrytecky zastřené společenství žen společenstvím oficiálním a nezastřeným. Rozumí se ostatně samo sebou, že se zrušením nynějších výrobních vztahů zmizí také z nich vyplývající společenství žen, tj. oficiální i neoficiální prostituce.

Komunistům se dále vytýká, že prý chtějí odstranit vlast a národnost.

Dělníci nemají vlast. Nelze jim vzít něco, co nemají. Protože proletariát musí nejprve dobýt politické panství, pozvednout se na národní třídu[38] a konstituovat se jako národ, je sám ještě národní, třebaže nikterak ve smyslu buržoazie.

Nacionální rozdíly a protiklady mezi národy mizejí stále víc už s rozvojem buržoazie, svobodou obchodu, světovým trhem, stejnorodostí průmyslové výroby a jí odpovídajícími životními poměry.

Vláda proletariátu tento proces ještě více urychlí. Spojená akce, alespoň civilizovaných zemí, je jednou z prvních podmínek osvobození proletariátu.

Tou měrou, jak bude odstraňováno vykořisťování jednoho individua druhým, bude odstraňováno i vykořisťování jednoho národa druhým.

S protikladem tříd uvnitř národa[39] padne i vzájemné nepřátelství mezi národy.

Obžaloby proti komunismu vznášené z hlediska náboženského, filosofického a vůbec ideologického nezasluhují obšírnějšího rozboru.

Je snad zapotřebí zvláštního důvtipu, abychom pochopili, že s životními poměry lidí, s jejich společenskými vztahy, s jejich společenským bytím se mění i jejich představy, názory a pojmy, zkrátka jejich vědomí?

Co jiného dokazují dějiny idejí, než že duševní produkce se přetváří spolu s materiální? Vládnoucími idejemi každé doby byly vždy jen ideje panující třídy.

Mluví se o idejích, které revolucionují celou společnost; tím se vyjadřuje jen ta skutečnost, že se uvnitř staré společnosti vytvořily prvky nové společnosti, že spolu s rozkladem starých životních poměrů pokračuje také rozklad starých idejí.

Když starověký svět propadal zkáze, byla stará náboženství přemožena náboženstvím křesťanským. Když v 18. století podléhaly křesťanské ideje idejím osvícenským, bojovala feudální společnost svůj předsmrtný zápas s tehdy revoluční buržoazií. Ideje svobody svědomí a náboženského vyznání vyjadřovaly jen vládu svobodné konkurence v oblasti vědění.[40]

"Avšak," namítnou nám, "náboženské, morální, filosofické, politické, právní atd. ideje se v průběhu dějinného vývoje sice měnily. Ale náboženství, morálka, filosofie, politika a právo se při těchto změnách vždycky udržely.

Mimoto existují věčné pravdy, jako svoboda, spravedlnost atd., které jsou společné všem stupňům vývoje společnosti. Komunismus však odstraňuje věčné pravdy, odstraňuje náboženství a morálka, místo aby jim dal novou tvářnost, odporuje tedy celému dosavadnímu dějinnému vývoji."

V čem je podstata této obžaloby? Dějiny všech dosavadních společností se pohybovaly v třídních protikladech, které měly v různých epochách různou tvářnost.

Ale ať už na sebe braly jakoukoli formu, vykořisťování jedné části společnosti druhou je skutečnost společná všem předchozím staletím. Není tedy divu, že společenské vědomí všech staletí se přes všechnu rozmanitost a rozdílnost pohybuje v určitých společných formách - formách vědomí, které úplně zmizí teprve s úplným zánikem protikladu tříd.

Komunistická revoluce je nejradikálnějším rozchodem s tradičními vlastnickými vztahy; není divu, že v průběhu jejího rozvoje se nejradikálněji účtuje s tradičními idejemi.

Ale dost už o námitkách buržoazie proti komunismu.

Viděli jsme výše, že prvním krokem v dělnické revoluci je pozvednutí proletariátu na panující třídu, vydobytí demokracie.

Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii všechny kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil masu výrobních sil.

To se ovšem může stát nejprve jen despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoazních výrobních vztahů, tedy opatřeními, která se zdají ekonomicky nedostatečná a neudržitelná, která však v průběhu hnutí přerůstají sama sebe a jsou nevyhnutelná jako prostředek k převratu v celém způsobu výroby.

Tato opatření budou ovšem podle různých zemí různá.

V nejpokročilejších zemích může však být téměř všeobecně použito těchto opatření :

1. Vyvlastnění pozemkového majetku a použití pozemkové renty na výdaje státu.
2. Silně progresivní daň.
3. Zrušení dědického práva.
4. Konfiskace majetku všech emigrantů a rebelů.
5. Soustředění úvěru v rukou státu prostřednictvím národní banky se státním kapitálem a výhradním monopolem.
6. Soustředění [\[41\]](#) dopravy v rukou státu.
7. Zvýšení potu národních továren, výrobních nástrojů, získávání nové orné půdy a meliorace pozemků podle společného plánu.
8. Stejná pracovní povinnost pro všechny, zřízení průmyslových armád, zejména pro zemědělství.
9. Spojení zemědělské a průmyslové výroby, úsilí o postupné odstranění rozdílu [\[42\]](#) mezi městem a venkovem.
10. Veřejná a bezplatná výchova všech dětí. Odstranění tovární práce dětí v její dnešní podobě. Spojení výchovy s materiální výrobou atd. [\[43\]](#)

Jakmile v průběhu vývoje zmizí třídní rozdíly a všechna výroba bude soustředěna v rukou sdružených jednotlivců, ztratí veřejná moc svůj politický charakter. Politická moc ve vlastním

smyslu slova je organizované násilí jedné třídy k potlačování druhé. Sjednotí-li se proletariát v boji proti buržoazii nutně v třídu, pozvedne-li se revolucí na panující třídu a zruší-li jako panující třída násilně staré výrobní vztahy, zruší s těmito výrobními vztahy i podmínky existence třídního protikladu, zruší třídy vůbec[44], a tím i své vlastní panství jako třídy.

Místo staré buržoazní společnosti s jejími třídami a třídními protiklady nastoupí sdružení, v němž svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech.

III. SOCIALISTICKÁ A KOMUNISTICKÁ LITERATURA

1. Reakční socialismus

a) Feudální socialismus

Francouzská a anglická aristokracie byla celým svým dějinným postavením povolána k tomu, aby psala pamflety proti moderní buržoazní společnosti. Ve francouzské červencové revoluci z roku 1830 a v anglickém hnutí za parlamentní reformu podlehl ještě jednou nenáviděnému povýšenci. O vážném politickém boji už nemohlo být řeči. Zbýval jí jen literární boj. Ale také v oblasti literatury se staly staré fráze z dob restaurace[45] nemožnými. Aby vzbudila sympatie, musila aristokracie předstírat, že nesleduje vlastní zájmy, nýbrž sestavuje svůj obžalovací spis proti buržoazii jen v zájmu vykořisťované dělnické třídy. Chystala si zadostiučinění tím, že zpívala na nového vládce hanlivé písničky a šeptala mu do ucha víceméně zlověstná proroctví. Tak vznikl feudální socialismus - zpola žalozpěv, zpola paskvil, zpola ohlas minulosti, zpola hrozba budoucnosti - který občas zasahoval buržoazii přímo do srdce břitkým, duchaplným drásavým úsudkem a vždy působil směšně naprostou neschopností porozumět chodu novodobých dějin.

Aristokraté mávali proletářskou žebráckou mošnou jako praporem, aby za sebou shromáždili lid. Kdykoli je však následoval, spatřil na jejich zadku staré feudální erby a rozutekl se s hlasitým a neuctivým chechtotem.

Tuto komedii provozovala část francouzských legitimistů[t] a Mladá Anglie.[u]

Dokazují-li feudálové, že jejich způsob vykořisťování byl jiný než vykořisťování buržoazní, pak jen zapomínají, že vykořisťovali za okolností a podmínek zcela jiných a nyní přežitých. Dokazují-li, že za jejich panství moderní proletariát neexistoval, zapomínají, že právě moderní buržoazie byla nutným plodem jejich společenského řádu.

Ostatně skrývají reakční charakter své kritiky tak málo, že jejich hlavní obžaloba proti buržoazii tkví právě v tvrzení, že se za její vlády rozvíjí třída, která vyhodí do povětří celý starý společenský řád.

Vyčítají buržoazii mnohem víc to, že plodí revoluční proletariát, než že vůbec plodí proletariát.

V politické praxi se proto účastní všech násilných opatření proti dělnické třídě a ve všedním životě přes všechny své nabubřelé fráze nezapomínají sklízet zlatá jablka[46] a čachrování s ovčí vlnou, cukrovkou a kořalkou je pro ně víc než věrnost, láska a čest.[47]

Jako šel páter vždy ruku v ruce s feudálem, jde i páterský socialismus ruku v ruce s feudálním.

Není nic lehčího než dát křesťanskému asketismu socialistický nátěr. Což nehorlilo křesťanství také proti soukromému vlastnictví, proti manželství, proti státu? Což nehlásalo místo toho dobročinnost a žebrat, celibát a umrtvování těla, klášterní život a církev? Křesťanský[48] socialismus je jen svěcená voda, kterou páter kropí aristokratův vztek.

b) Maloburžoazní socialismus

Feudální aristokracie není jediná třída, kterou buržoazie svrhla a jejíž životní podmínky v moderní buržoazní společnosti zakrňovaly a odumíraly. Středověký měšťanský stav a drobný

maloroľnický stav byly předchůdci moderní buržoazie. V zemích průmyslově a obchodně méně vyvinutých tato třída dosud živoří vedle vzrůstající se buržoazie.

V zemích, v nichž se vyvinula moderní civilizace, se vytvořila a jako doplňující část buržoazní společnosti se stále znovu tvoří nová maloburžoazie, jež kolísá mezi proletariátem a buržoazií, jejíž příslušníky však konkurence neustále sráží do řad proletariátu, a oni už pozorují, jak se s vývojem velkého průmyslu přibližuje okamžik, kdy úplně zmizí jako samostatná část moderní společnosti a budou nahrazeni v obchodu, průmyslu i v zemědělství dozorci a námezdními zaměstnanci.

V zemích, jako je Francie, kde rolnictvo tvoří značně přes polovinu obyvatelstva, bylo přirozené, že se objevili spisovatelé, kteří se zastávali proletariátu proti buržoazii, používali při své kritice buržoazního režimu maloburžoazního a maloroľnického měřítka a hájili dělníky ze stanoviska maloburžoazie. Tak vznikl maloburžoazní socialismus. Představitelem této literatury nejen ve Francii, nýbrž i v Anglii je Sismondi.

Tento socialismus neobyčejně důvtipně rozpitval rozpory v moderních výrobních vztazích. Odhalil, jak je ekonomové licoměrně zkrášlují. Nezvratně dokázal zhoubné účinky strojové výroby a dělby práce, koncentraci kapitálu a pozemkového majetku, nadvýrobu, krize, nutný zánik drobných buržoů a rolníků, bídu proletariátu, anarchii výroby, křiklavý nepoměr v rozdělování bohatství, vzájemnou vyhlazovací průmyslovou válku mezi národy, rozklad starých mravů, starých rodinných vztahů a starých národností.

Ale co do svého pozitivního obsahu chce tento socialismus buď obnovit staré výrobní a směnné prostředky a s nimi staré vlastnické vztahy a starou společnost, anebo chce moderní výrobní a směnné prostředky znovu násilně vtěsnat do rámce starých vlastnických vztahů, které jimi byly rozbity a musely být rozbity. V obou případech je reakční a utopický zároveň.

Cechovní organizace průmyslu a patriarchální hospodářství na venkově, taková je jeho poslední moudrost.

Ve svém dalším vývoji upadl tento směr do zbabělé kocoviny.[\[49\]](#)

c) Německý aneb "pravý" socialismus

Francouzská socialistická a komunistická literatura., která vznikla pod jařmem panující buržoazie a je literárním výrazem boje proti tomuto panství, byla přenesena do Německa v době, kdy tam buržoazie právě zahájila boj proti feudálnímu absolutismu.

Němečtí filosofové, polofilosofové a estéti sáhli chtivě po této literatuře a zapomněli jen, že s těmito spisy se z Francie do Německa nepřestěhovaly také francouzské životní poměry. V německých poměrech ztratila francouzská literatura jakýkoli bezprostřední praktický význam a nabyla ryze literární tvářnosti. Ukázala se nutně neplodným přemítáním[\[50\]](#) o uskutečnění lidské podstaty. Tak požadavky první francouzské revoluce měly pro německé filosofy 18. století smysl jen jako požadavky "praktického rozumu" vůbec a projevy vůle revoluční francouzské buržoazie měly v jejich očích význam zákonů čisté vůle, vůle, jaká má být, pravé lidské vůle.

Celá práce německých literátů záležela výhradně v tom, že se snažili uvést nové francouzské ideje v soulad se svým starým filosofickým svědomím, anebo spíše osvojit si francouzské ideje ze svého filosofického stanoviska.

Toto osvojení se dělo stejným způsobem, jakým si vůbec osvojujeme cizí řeč, totiž překladem.

Je známo, že v rukopisech, na nichž byla zaznamenána klasická díla starých pohanských dob, nadepisovali mniši nad text své nejpapné životopisy katolických svatých. Němečtí literáti naložili s bohaprázdou francouzskou literaturou právě opačně. Vepsali pod francouzský originál své filosofické nesmysly. Například pod francouzskou kritiku peněžních vztahů vepsali "zvnějšnění lidské podstaty", pod francouzskou kritiku buržoazního státu "zrušení vlády abstraktně obecného" atd.

Podsouvání těchto[\[51\]](#) filosofických slovních obrátů pod francouzské úvahy překřtili na "filosofii činu", "pravý socialismus", "německou vědu socialismu", "filosofické zdůvodnění socialismu" atd.

Francouzská socialisticko-komunistická literatura byla takto doslova vykleštěna. A protože v rukou Němců přestala vyjadřovat boj jedné třídy proti druhé, byl Němec přesvědčen, že překonal "francouzskou jednostrannost", že místo skutečných potřeb hájí potřebu pravdy a místo zájmů proletáře zájmy lidské bytosti, člověka vůbec, člověka, který nepatří k žádné třídě, který vůbec neexistuje ve skutečnosti, nýbrž jen v oblačných výšinách filosofické fantazie.

Tento německý socialismus, který svá nemotorná školácká cvičení bral tak vážně a slavnostně a tak jarmarečně je vytruboval, ztrácel však postupně svou pedantskou nevinnost.

Boj německé, zejména pruské buržoazie proti feudálům a absolutnímu království, slovem liberální hnutí, se stával stále vážnějším.

"Pravému" socialismu se tak naskytlá vítaná příležitost postavit proti politickému hnutí socialistické požadavky, stíhat tradičními kletbami liberalismus, zastupitelský stát, buržoazní konkurenci, buržoazní tiskovou svobodu, buržoazní právo, buržoazní svobodu a rovnost a kázat lidovým masám, že v tomto buržoazním hnutí nemohou nic získat, nýbrž naopak všechno ztratit. Německý socialismus v pravý čas zapomněl, že francouzská kritika, jejíž byl bezduchou ozvěnou, předpokládala [52] moderní buržoazní společnost s příslušnými materiálními životními podmínkami a s přiměřenou politickou ústavou, tedy vesměs předpoklady, o jejichž vybojování v Německu teprve šlo.

Sloužil německým absolutistickým vládám s jejich suitou páterů, kantorů, krautjunckerů a byrokratů za vítaného hasstroše proti buržoazii deroucí se hrozivě nahoru.

Byl pocukrovaným doplňkem k hořkým ranám karabáčem a kulkám z karabiny, jimiž tyto vlády potlačovaly povstání německých dělníků.

Jestliže se "pravý" socialismus takto stal v rukou vlád zbraní proti německé buržoazii, pak také bezprostředně zastupoval reakční zájmy, zájmy německého šosáctví [53]. Skutečnou společenskou základnu existujícího pořádku v Německu tvoří maloměšťáctvo, jež se dochovalo ze 16. století a od těch dob se stále znovu vynořuje v různých formách.

Jeho zachování znamená zachování dosavadních poměrů v Německu. Od průmyslového a politického panství buržoazie očekává se strachem svůj jistý zánik, na jedné straně v důsledku koncentrace kapitálu, na druhé straně v důsledku růstu revolučního proletariátu. Zdálo se mu, že "pravý" socialismus zabíjí dvě mouchy jednou ranou. Šířil se jako epidemie.

Háv, setkaný ze spekulativních pavučin, vyšívaný estétskými květy krasořečnictví, prosáklý vláhou nývého rozkochání, tento mystický háv, do něhož němečtí socialisté halili svých několik kožených "věčných pravd", zvyšoval jen odbyt jejich zboží u tohoto obecnstva.

Německý socialismus si sám od sebe stále víc uvědomoval, že je jeho posláním, aby byl nadutým představitelem těchto šosáků.

Prohlásil německý národ za vzorný národ a německého šosáka [54] za vzor člověka. Dával každé jeho ničemnosti skrytý, vyšší, socialistický smysl, v němž znamenala svůj opak. Byl důsledný až do konce tím, že vystupoval přímo proti "hrubě destruktivnímu" směru komunismu a vyhlásil svou nestrannou povznesenost nad jakýkoli třídní boj. Až na velmi malé výjimky patří všechno, co v Německu obíhá jako takzvané socialistické a komunistické spisy, k této špinavé, otravné literatuře. [55]

2. Konzervativní aneb buržoazní socialismus

Jistá část buržoazie by ráda odpomohla sociálním neduhům, aby zajistila trvání buržoazní společnosti.

Sem patří ekonomové, filantropové, humanitáři, oprávcí pečující o blaho pracujících tříd, organizátoři dobročinnosti, členové spolků proti týrání zvířat, zakladatelé abstinentních spolků, pokoutní reformátoři nejrozmanitějšího druhu. Tento buržoazní socialismus byl vypracován dokonce v celé systémy.

Jako příklad uvádíme Proudhonovu "Filosofii bídy".

Socialističtí buržoové chtějí podmínky existence moderní společnosti, ale bez bojů a nebezpečí, které z nich nezbytně vyplývají. Přejí si existující společnost, ale bez živlů, které ji revolucionují a

rozkládají. Chtějí mít buržoazii bez proletariátu. Buržoazii se zdá svět, v němž panuje, pochopitelně nejlepší ze všech světů. Buržoazní socialismus zpracovává tuto útěšnou představu ve víceméně ucelený systém. Když se obrací k proletariátu s výzvou, aby uskutečnil její systém a [56] vtáhl do nového Jeruzaléma, pak v podstatě jen žádá, aby proletariát v nynější společnosti zůstal, ale odložil své nenávislné představy o ní.

Druhá, méně systematická, jen [57] praktičtější forma tohoto socialismu se snažila dělnické třídy zošklivit každé revoluční hnutí, dokazujíc, že jí nemůže prospět ta neb ona politická změna, nýbrž jen změna materiálních životních poměrů, ekonomických poměrů. Ale změnou materiálních životních poměrů nemíní tento socialismus nikterak odstranění buržoazních výrobních vztahů, které je uskutečnitelné jen revoluční cestou, nýbrž administrativní reformy, které by byly provedeny na podkladě těchto výrobních vztahů, a tudíž by nic neměnily na vztahu mezi kapitálem a námezdní prací, nýbrž by v nejlepším případě zmenšovaly náklady buržoazie na její panování a zjednodušovaly by její státní hospodářství.

Pravého svého výrazu nabývá buržoazní socialismus teprve tehdy, když se stává pouhou řečnickou ozdobou.

Svobodný obchod v zájmu dělnické třídy! Ochranná cla v zájmu dělnické třídy! Věznice se samovazbou v zájmu dělnické třídy: to je poslední, jediné vážně míněné slovo buržoazního socialismu.

Socialismus buržoazie tkví [58] právě v tvrzení, že buržoové jsou buržoové - v zájmu dělnické třídy.

3. Kritickoutopický socialismus a komunismus

Nemluvíme tu o literatuře, která ve všech velkých novodobých revolucích tlumočila požadavky proletariátu (spisy Babeufovy atd.).

První pokusy proletariátu přímo prosadit v dobách všeobecného rozjitření, v období svržení feudální společnosti své vlastní třídní zájmy nezbytně ztroskotaly jak pro nevyspělost samotného proletariátu, tak pro nedostatek materiálních podmínek jeho osvobození, které jsou teprve výtvorem buržoazní epochy. Revoluční literatura, která provázela tato první hnutí proletariátu, je svým obsahem nutně reakční. Hlásá všeobecný asketismus a hrubé rovnostářství.

Skutečně socialistické a komunistické systémy, systém Saint-Simonův, Fourierův, Owenův atd., se objevují v prvním, nevyvinutém období boje mezi proletariátem a buržoazií, které jsme vylíčili výše (viz "Buržoové a proletáři").

Vynálezci těchto systémů vidí sice protikladnost tříd i působení rozkladných živlů uvnitř panující společnosti samé. Nevidí však u proletariátu samostatnou dějinnou iniciativu, nevidí žádné jemu vlastní politické hnutí.

Protože vývoj třídního protikladu jde ruku v ruce s vývojem průmyslu, nemohou tito lidé ani najít materiální podmínky osvobození proletariátu a hledají sociální vědu a sociální zákony, které by tyto podmínky vytvořily.

Místo společenské činnosti má nastoupit jejich osobní vynalézání, místo historických podmínek osvobození podmínky vysněné, místo pohnutého organizování proletariátu ve třídu organizace společnosti podle jejich receptu. Budoucí dějiny celého světa se pro ně redukuje na propagaci a praktické uskutečňování jejich společenských plánů.

Jsou si ovšem vědomi, že v těchto svých plánech hájí hlavně zájmy pracující třídy jako třídy nejméně trpící. Proletariát pro ně existuje jen jako třída nejméně trpící.

Ale nevyvinutá forma třídního boje, jakož i jejich vlastní životní postavení způsobují, že se domnívají být vysoko povzneseni nad tento třídní protiklad. Chtějí zlepšit životní postavení všech členů společnosti, i těch, kteří žijí v nejlepších podmínkách. Apelují proto ustavičně na celou společnost bez rozdílu, a především na panující třídu. Podle jejich mínění stačí jen pochopit jejich systém, aby byl uznán za nejlepší možný plán nejlepší možné společnosti.

Zavrhují proto jakoukoli politickou, a zejména jakoukoli revoluční akci, chtějí svého cíle dosáhnout pokojnou cestou a pokoušejí se drobnými, samozřejmě selhávajícími pokusy a silou příkladu prokázat cestu novému společenskému evangeliu.

Fantastické líčení[59] budoucí společnosti vzniká[60] v době, kdy je proletariát ještě velmi nevyspělý a sám si tedy ještě představuje svoje postavení velmi fantasticky, vzniká z jeho první mocné touhy - plně předtuch - po všeobecném přetvoření společnosti.

Ale socialistické a komunistické spisy obsahují i kritické prvky. Útočí na všechny základy existující společnosti. Dodaly proto velice cenný materiál k uvědomování dělníků. Jejich pozitivní teze o budoucí společnosti, například zrušení protikladu mezi městem a venkovem[61], zrušení rodiny, soukromého nabývání statků a námezdní práce, hlásání společenské harmonie, přeměna státu v pouhou správu výroby - všechny tyto teze vyjadřují jen nutnost odstranění třídního protikladu, který se teprve počíná vyvíjet a je jim znám jen ve své počáteční beztvárné neurčitosti. Tyto pozitivní teze mají proto ještě čistě utopický charakter.

Význam kritickoutopického socialismu a komunismu je v obráceném poměru k dějinnému vývoji. Tou měrou, jak se rozvíjí a utváří třídní boj, pozbývá toto blouznivé povznášení se nad něj, toto blouznivé potírání třídního boje jakékoli praktické ceny a jakékoli teoretické oprávněnosti. A proto jak byli původci těchto systémů v mnoha směrech revoluční, tak tvoří jejich žáci vždy reakční sekty. Bez ohledu na další historický vývoj proletariátu tvrdošíjně lpí na starých názorech mistrů. Snaží se proto důsledně znovu otupit třídní boj a smířit protiklady. Stále ještě sní o uskutečnění svých společenských utopií na zkoušku, o zakládání jednotlivých falanster, o zřizování kolonií ve vlastní zemi (home-colonies), o zřízení malé Ikarie[62] - kapesního vydání nového Jeruzaléma - a aby mohli vybudovat všechny ty vzdušné zámky, jsou nuceni dovolávat se lidumilnosti buržoazních srdcí a měšců. Ponenáhlu sestupují do kategorie svrchu vylíčených reakčních a konzervativních socialistů a liší se od nich[63] jen systematictějším pedantstvím, fanatickou pověřčivou vírou v zázračné účinky své sociální vědy. Proto vystupují rozhořčeně proti jakémukoli politickému hnutí dělníků, které podle jejich mínění může vyvěrat jedině ze slepé nevíry v nové evangelium.

Owenovci v Anglii vystupují proti chartistům, fourierovci ve Francii proti reformistům.[v]

IV. STANOVISKO KOMUNISTŮ K RŮZNÝM OPOZIČNÍM STRANÁM

Po tom, co bylo řečeno v II. oddílu, je jasný poměr komunistů k dělnickým stranám, které se už ustavily, tedy jejich poměr k chartistům v Anglii a ke stoupencům agrární reformy v Severní Americe.

Komunisté bojují za dosažení nejbližších cílů a zájmů dělnické třídy, ale v hnutí přítomnosti představují zároveň budoucnost hnutí. Ve Francii se komunisté v boji proti konzervativní a radikální buržoazii spojují se stranou socialisticko-demokratickou[64], aniž se tím vzdávají práva chovat se kriticky k frázím a iluzím vyvěrajícím z revoluční tradice.

Ve Švýcarsku podporují radikály, nezapomínajíce, že tato strana se skládá z protichůdných živlů, zčásti z demokratických socialistů ve francouzském smyslu, zčásti z radikálních buržoů.

Mezi Poláky podporují komunisté stranu, která činí agrární revoluci podmínkou národního osvobození, touž stranu, která vyvolala krakovské povstání roku 1846.[w]

V Německu, pokud buržoazie vystupuje revolučně, bojuje komunistická strana společně s ní proti absolutní monarchii, feudálnímu pozemkovému vlastnictví a maloměšťáctví.

Komunistická strana však nepřestává ani na okamžik pěstovat mezi dělníky co nejjasnější vědomí nepřátelského protikladu mezi buržoazií a proletariátem[65], aby němečtí dělníci mohli okamžitě využít společenských a politických podmínek, které musí s sebou přinést panství buržoazie, jako zbraně proti ní samé, aby po svržení reakčních tříd byl v Německu ihned zahájen boj přímo proti buržoazii.

K Německu obrazejí komunisté svou hlavní pozornost, protože Německo stojí na prahu buržoazní revoluce a provede tento převrat za pokročilejších podmínek evropské civilizace

vůbec a s mnohem vyspělejším proletariátem, než tomu bylo v Anglii v 17. a ve Francii v 18. století. Německá buržoazní revoluce může být tedy jen bezprostřední předebranou proletářské revoluce.

Zkrátka, komunisté všude podporují každé revoluční hnutí proti dosavadním společenským a politickým poměrům.

Ve všech těchto hnutích staví do popředí otázku vlastnictví jako základní otázku hnutí, bez ohledu na to, zda už nabyla více nebo méně vyvinuté formy.

Komunisté konečně všude usilují o spojení a dorozumění demokratických stran všech zemí.

Komunisté pokládají za nedůstojné, aby tajili své názory a úmysly. Prohlašují otevřeně, že jejich cílů lze dosáhnout jen násilným svržením celého dosavadního společenského řádu. Nechtě se panující třídy třesou před komunistickou revolucí! Proletáři v ní nemají co ztratit, leda své okovy. Dobýt mohou celý svět.

Proletáři všech zemí, spojte se!

Poznámky:

[1] Názvy předmluv byly vesměs doplněny vydavateli.

[2] "K této myšlence," pravím v předmluvě k anglickému překladu, "která je podle mého mínění předurčena, aby měla pro historickou vědu stejně pokrokový význam jako Darwinova teorie pro přírodovědu - k této myšlence jsme se oba postupně přibližovali už několik let před rokem 1845. Jak dalece jsem v tomto směru postoupil samostatně, ukazuje moje "Postavení dělnické třídy v Anglii". Když jsem se však na jaře roku 1845 znovu sešel s Marxem v Bruselu, měl tuto myšlenku propracovanu a vyložil mi ji slovy téměř stejně jasnými, jakými jsem ji shrnul zde." (*Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.*)

[3] Lassalle osobně nám vždycky prohlašoval, že je Marxovým žákem, a jako takový stál na půdě Manifestu. Ale ve své veřejné agitaci v letech 1862 až 1864 nešel na požadavek výrobních družstev podporovaných státním úvěrem. (*Engelsova poznámka.*)

[4] "The Condition of the Working Class in England in 1844". By Frederick Engels. Translated by Florence K. Wischnewetzky, New York, Lovell - London, W. Reeves, 1888. (*Původní poznámka*)

[5] Lassalle se osobně vůči nám vždycky prohlašoval za "žáka" Marxova a stál jako takový na půdě Manifestu. Jinak tomu bylo s ětmi jeho přívrženci, kteří se nedostali za požadavek výrobních družstev se státním úvěrem a dělili celou dělnickou třídu na stoupence státní moci a na stoupence svépomoci. (*Engelsova poznámka.*)

[6] Tato věta je v polském vydání z r. 1892 vynechána.

[7] Tato slova jsou v italském překladu z r. 1893 vynechána.

[8] Buržoazii se rozumí třída novodobých kapitalistů, kteří vlastní prostředky společenské výroby a používají námezdní práce. Proletariátem třída novodobých námezdních dělníků, kteří nemají své výrobní prostředky a jsou tedy nuceni, aby mohli žít, prodávat svou pracovní sílu. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)

[9] To jest, přesně řečeno, celé písemně dochované dějiny. Roku 1847 byla předhistorie společnosti, společenská organizace, která předcházela veškeré psané dějiny, ještě téměř neznámá. Později objevil Haxthausen pospolné vlastnictví půdy v Rusku. Maurer dokázal, že je společenským základem, z něhož v historickém vývoji vycházeli všechny německé kmeny, a postupně se zjistilo, že vesnická občina s pospolnou držbou půdy byla prvobytnou formou společnosti od Indie po Irsko. Konečně Morgan dovršil dílo svým objevem pravé povahy rodu a jeho postavení v kmeni, čímž odhalil vnitřní organizaci této prvobytné komunistické společnosti v její typické formě. Rozkladem této prvobytné obcíny počíná štěpení společnosti na zvláštní, koneckonců antagonistické třídy. Pokusil jsem se probádat tento proces rozkladu ve spise "Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu", 2. Vydání, Stuttgart 1886. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)

- [10] Cechovní mistr je plnoprávný člen cechu, mistr v cechu, ne však jeho hlava. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)
- [11] (1888) pokrokem této třídy.
- [12] "Komunami" se nazývala ve Francii vznikající města dokonce dříve, než si vydobyla na svých feudálních velmožích a pánech místní samosprávu a politická práva jako "třetí stav". Všeobecně řečeno, jako země typická pro ekonomický rozvoj buržoazie je zde vzata Anglie, pro její politický vývoj Francie. (*Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.*)
- [13] (1848, 1872) ozbrojená a samosprávná sdružení
- [14] (1888) republika (jako v Itálii a Německu).
- [15] (1888) monarchie (jako ve Francii).
- [16] (1848) monarchii a hlavní.
- [17] (1848, 1872, 1883) dřívějších.
- [18] (1848) však.
- [19] (1848) nýbrž dokonce.
- [20] (1848) pustošivá.
- [21] (1848) rozvoji buržoazní civilizace a
- [22] (1848) dělníka.
- [23] *později používaný termín: pracovní síly.*
- [24] (1888) břemeno.
- [25] (1848, 1872, 1883) svůj poslední cíl.
- [26] (1848) žen a dětí.
- [27] (1848) si.
- [28] (1888) spolky (tradeuniony).
- [29] (1888) politického a všeobecného vzdělání.
- [30] (1888) prvků osvěty a pokroku.
- [31] (1848, 1872, 1883) neboť se snaží.
- [32] (1848, 1872, 1883) Nejpodstatnější.
- [33] (1848, 1872) své vlastní.
- [34] (1888) sektářské.
- [35] (1888) většiny menšinou.
- [36] (1848) našeho buržoay.
- [37] (1848) že chtějí.
- [38] (1888) na vedoucí třídu národa.
- [39] (1848) národů.
- [40] (1848) svědomí.
- [41] (1848) veškeré.
- [42] (1848) protikladu.
- [43] (1848, 1872, 1883) atd. atd.
- [44] (1848) protikladu, tříd vůbec.
- [45] Nejde o anglickou restauraci z let 1660-1689, nýbrž francouzskou restauraci z let 1814-1830. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)
- [46] (1888) padající ze stromu průmyslu.
- [47] To se týká hlavně Německa, kde pozemková aristokracie a junkeři obdělávají velkou část svých pozemků na vlastní účet s pomocí správců a kromě toho jsou majiteli velkých cukrovarů a lihovarů. Bohatší angličtí aristokraté ještě tak hluboko neklesli; ale i oni vědí, že pokles renty je si možno vynahradiť tím, že propůjčí své jméno zakladatelům víceméně pochybných akciových společností. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)
- [48] (1848) Svatý.
- [49] (1888) Nakonec však, když tváří v tvář nezvratným historickým faktům vyprchalo všechno opojení sebeklamu, zvrhla se tato forma socialismu v ubohou kocovinu.
- [50] (1848) neplodnou spekulací o pravé společnosti.

[51] (1848) Toto podsouvání svých

[52] (1848) předpokládá

[53] (1890) der deutschen Pfahlbürgerschaft (1888) Philister - německých filistrů.

[54] (1890) den deutschen Spießbürger - (1888) kleinen Philister - malého filistra.

[55] Revoluční bouře z roku 1848 smetla celý tento prašivý směr a vzala jeho nositelům chuť ještě dále se plést do socialismu. Hlavním představitelem a klasickým typem tohoto směru je pan Karl Grün. (*Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.*)

[56] (1848, 1872, 1883) aby

[57] (1848, 1872, 1883) a

[58] (1848) Její socialismus tkví.

[59] (1848) Toto fantastické líčení.

[60] (1848, 1888) odpovídá době.

[61] (1848) protikladu města a venkova.

[62] Falansterami se nazývaly socialistické kolonie, které plánoval Fourier; Ikarií nazývá Cabet svou utopickou zemi a později svou komunistickou kolonii v Americe. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)

Home-colonies (koloniemi ve vlastní zemi) nazývá Owen své vzorné komunistické společnosti. Falanstery byl název společenských paláců, plánovaných Fourierem. Ikarie bylo jméno utopické fantastické země, jejíž komunistická zařízení vylíčil Cabet. (*Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.*)

[63] (1848) spíše.

[64] Tato strana byla tehdy zastoupena v parlament Ledru-Rollinem, v literatuře Louis Blancem, v denním tisku listem "La Réforme". Název sociální demokracie znamenal, že tato část demokratické nebo republikánské strany, stejně jako původci tohoto názvu, měla víceméně socialistický nátěr. (*Engelsova poznámka k anglickému vydání z roku 1888.*)

Stranu, která se tehdy ve Francii nazývala socialisticko-demokratickou, zastupoval v politickém životě Ledru-Rollin a v literatuře Louis Blanc; lišila se tedy jako den a noc od dnešní německé sociální demokracie. (*Engelsova poznámka k německému vydání z roku 1890.*)

[65] (1848) protikladu buržoazie a proletariátu.

Rejstřík pojmů k českému vydání v roce 1974:

[a] "*Manifest Komunistické strany*" je první vědecký program mezinárodního dělnického hnutí. Vznikl jako program Svazu komunistů a vyšel poprvé v Londýně v únoru 1848 jako brožura o 23 stránkách. Od března do června 1848 jej otiskoval na pokračování orgán německé demokratické emigrace "Deutsche Londoner Zeitung". Ještě téhož roku vyšel Manifest v Londýně znovu, a toto druhé vydání, v němž byly opraveny tiskové chyby, se pak stalo základem všech pozdějších autorizovaných vydání.

Do češtiny byl Komunistický manifest přeložen ještě za života obou autorů. První český překlad Leopolda Kochmanna vyšel v New Yorku roku 1882. V Rakousku-Uhersku vyšel česky poprvé roku 1893, kdy otiskovaly překlad A. Radimského na pokračování vídeňské "Dělnické Listy". V tomto vydání (nakladatelství Svoboda, 1974) je Manifest otištěn česky již po pětadvacáté (nehledě na několikrát vydání ve Spisech a Vybraných spisech K. Marxe a B. Engelse aj.), v překladu dr. Ladislava Štolla vychází samostatně po dvanácté, s vydáními ve Spisech po 15.

[b] *Únorová revoluce* ve Francii roku 1848 byla vyvrcholením odporu proti režimu červencové monarchie, který byl nezastřeným panstvím úzké nejbohatší vrstvy finančníků. Všeobecným povstáním 22.-24. února 1848 byl svržen Ludvík Filip Orleánský a prohlášena druhá republika (1848-1852). Prozatímní vláda, složená hlavně z umírněných republikánů, provedla však demokratické reformy jen částečně. Buržoazně demokratickou revoluci brzdil zejména konzervativní tlak venkova. Když vláda nevyřešila dělnickou otázku a nakonec uzavřela i národní dílny, které měly zabránit nezaměstnanosti, propuklo 23. června 1848 v Paříži dělnické povstání, které si kladlo za cíl zřídit sociální republiku. Porážka červnového povstání vedla k posílení

"výkonné moci" (Cavaignac) a k přijetí ústavy, jež dávala velkou pravomoc prezidentu republiky (byl jím 10. prosince 1848 zvolen Ludvík Bonaparte). K moci přišla monarchistická "strana pořádku".

[c] *Pařížská komuna 1871*, revoluční vláda dělnické třídy vytvořená proletářskou revolucí v Paříži. Byla to první vláda proletářské diktatury v dějinách. Existovala 72 dní (18. března - 28. května 1871). Bezprostřední pohnutkou zrodu revoluční Pařížské komuny byly události prusko-francouzské války 1870-71, které zrevolucionovaly nejen francouzské dělnictvo, ale i drobné řemeslníky a ti v době obléhání Paříže německými vojsky vytvořili společně národní gardu k obraně města. Postup reakčního Národního shromáždění a vlády v čele s A. Thiersem, zejména snaha odzbrojit pařížské dělníky a uvěznit členy ústředního výboru národní gardy, vedl k vypuknutí spontánního povstání pařížského dělnictva a národních gard proti buržoaznímu Národnímu shromáždění a Thiersově vládě, která prchla do Versailles. Moc tak přešla 18. března do rukou dělnické třídy a s ní spojené maloburžoazie. Dne 29. března se konaly volby Pařížské komuny, která pak byla 28. března slavnostně vyhlášena. Politicky bylo její složení značně různorodé (proudhonisté, blanquisté, novojakobíni, aj., mezi nimi 2-3 členové blízcí marxismu). Pařížská komuna provedla řadu revolučních opatření: odstranění byrokratické mašinerie a stálé armády, povinnou školní docházku, zrovnoprávnění žen, odluku církve od státu, svěření závodů opuštěných majiteli dělníkům, zlepšení postavení dělnictva (vyšší mzdy, přesídlení do bytů buržoazie, zrušení pokut) aj. Současně se však Pařížská komuna dopustila závažných omylů: nekonzfiskovala ohromné sumy, uložené ve Francouzské bance (3 mld. franků), nepostupovala dost rozhodně proti reakční versailleské vládě a jejím agentům v Paříži, nepečovala soustavně o organizaci a vyzbrojení revoluční armády; nedovedla se spojit s francouzským venkovem a zůstala tak v izolaci, 21. května vtrhla stotřicetitisícová Thiersova armáda za pomoci Prusů do Paříže. Přes velikou obětavost a statečnost revolučních dělníků při obraně města byla Pařížská komuna po týdenních pouličních bojích 28. května poražena.

[d] Tato předmluva je poslední předmluvou k Manifestu napsanou společně Marxem a Engelsem. Existuje ve dvou německých verzích: v původním znění z 21. ledna 1882 a ve zpětném překladu z ruštiny, který pořídil Engels roku 1890 pro předmluvu k novému německému vydání. Pro překlad do češtiny bylo použito původní verze.

[e] První ruský překlad Manifestu vydala roku 1869 ženevská tiskárna "Volnaja russkaja tipografija", která do roku 1867 patřila Gercenovi. Bakunin jako překladatel text na několika místech zkomolil.

[f] *Gatčina* - zámek u Petrohradu, v němž se zdržoval car ze strachu před teroristickými akcemi.

[g] V procesu konaném v Kolíně nad Rýnem roku 1852 bylo postaveno před soud jedenáct členů Svazu komunistů. Na základě takzvané "Knihy protokolů" ze zasedání ústředního výboru Svazu a jiných falzifikátů vyrobených pruskou tajnou policií byli obžalováni z velezrady. Politické pozadí procesu i celou podlost prušáckého policejního systému ukazuje Marx v "Odhaleních o kolínském procesu proti komunistům" (Spisy 8, str. 443-508).

[h] *Mezinárodní dělnické sdružení* (I. internacionála), první mezinárodní organizace proletariátu, založená 28. září 1864. Její vznik vyvolala potřeba jednotné mezinárodní organizace proletariátu, která by byla s to čelit stále rostoucí a upevňující se politické i vojenské mezinárodní organizovanosti buržoazie. Svou činností v generální radě I. Internacionály se Marx se svými spolupracovníky snažil dát mezinárodnímu dělnickému hnutí vědecký socialistický program, aby na jeho základě mohly být vytvořeny politické strany proletariátu v jednotlivých zemích. Vypracoval zejména ustavující dokument, tzv. Inaugurační adresu MDS a Prozatímní stanovy (21.-27. října 1867). Historickým významem I. Internacionály bylo, jak praví Lenin, že "položila základ mezinárodní organizaci pracujících pro přípravu jejich revolučního náporu na kapitál".

I. internacionála měla významný historický podíl na vítězství marxismu proti maloburžoazním názorům proudhonismu, lassallovství, anarchismu (bakuninismu), blanquismu a tradeunionismu. - Po roce 1872 téměř přerušila svou činnost a 1876 byla na konferenci ve

Filadelfii oficiálně prohlášena za rozpuštěnou, neboť splnila své historické poslání a její forma již neodpovídala potřebám tehdejšího stupně vývoje dělnického hnutí.

[i] Jde o projev předsedy městské rady tradeunionů ve Swansea Bevana, přednesený na výročním sjezdu roku 1887.

[j] Pro druhé ruské vydání s předmluvou autorů přeložil Komunistický manifest G. V. Plechanov, jak vyplývá z Engelsova doslovu k práci "O sociálních poměrech v Rusku" (1894) (srov. Spisy 22, str. 482). Rovněž Plechanov poznamenává v pozdějším ruském vydání Manifestu (1900), že překlad pro 2. ruské vydání z r. 1882 je jeho dílem.

[k] Francouzský překlad Laury Lafarguové vycházel v listu "Le Socialiste" od 29. srpna do 7. listopadu 1885 a knižně byl vydán v Paříži 1886.

[l] Úvodní slova Stanov Mezinárodního dělnického sdružení (I. internacionály) ve všech jejich vydání (viz Marx-Engels, Spisy 19, str. 46 a 568; sv. 17, str. 484).

[m] Engels mluví svou předmluvu k německému vydání Manifestu z roku 1883.

[n] Německý originál Marxovy předmluvy k 2. Ruskému vydání Manifestu, který se Engelsovi ztratil, byl nalezen a je uchován v archívu IML v Moskvě.

[o] Marx-Engels, Spisy 16, str. 46-49.

[p] *Ženevský kongres I. Internacionály* se konal 3.-8. září 1866. Přijal šest rezolucí: o mezinárodním sjednocení všech akcí, o uzákonění osmihodinového pracovního dne, o práci dětí a žen, o práci družstev, o odborech, o stálých armádách. Schválil také stanovy a organizační řád Mezinárodního dělnického sdružení.

Pařížský dělnický kongres - Mezinárodní socialistický dělnický kongres, který se konal v Paříži od 14. do 20. července 1889 a byl fakticky ustavujícím kongresem Druhé internacionály.

[r] *Kongresovka* - část Polska, která pod oficiálním názvem Království polské připadla z usnesení vídeňského kongresu z let 1814-1815 Rusku.

[s] Sazba prvního vydání Manifestu trvala téměř celý únor. Jeho expedice byla ukončena teprve 19. března 1848.

Myšlenka, že kontrarevoluce je nucena plnit úkoly revoluce, se opakuje i v jiných člancích.

[t] Pozn. k tomuto vydání: *Francouzští legitimisté* - stoupcí bourbonské dynastie, svržené roku 1830, která byla představitelkou zájmů velkých dědičných pozemkových vlastníků. V boji proti vládnoucí orleánské dynastii, opírající se o finanční aristokracii a velkoburžoazii, uchýlovala se část legitimistů k sociální demagogii a vydávala se za obhájce pracujících proti vykořisťovatelské buržoazii.

[u] Pozn. k tomuto vydání: *Mladá Anglie* - skupina anglických politiků a literátů, příslušníků statkářské toryovské strany; vznikla počátkem čtyřicátých let 19. století. Představitelé Mladé Anglie, kteří vyjadřovali nespokojenost pozemkové aristokracie s rostoucí hospodářskou a politickou mocí buržoazie, se demagogicky snažili získat vliv na dělnickou třídu.

[v] *Chartisté* - příslušníci masového revolučního hnutí dělnické třídy v Anglii v 30. a 40. letech minulého století.

Reformisty jsou zde míněni stoupcí listu "Le Réforme", kteří usilovali o nastolení republiky a uskutečnění demokratických a sociálních reforem.

[w] V průběhu národně osvobozeneckého boje v Polsku se povstalcům podařilo ustavit 22. února 1846 v Krakově národní vládu. Krakovské povstání však už počátkem března 1846 potlačila společnou intervencí rakouská, pruská a ruská vojska.